

DOBROWOLNE KODEKSY DOBREJ PRAKTYKI JAKO ŚRODKI OGRANICZAJĄCE ROZPRZESTRZENIANIE SIĘ OBCYCH GATUNKÓW INWAZYJNYCH I KWARANTANNOYCH

ELŻBIETA PAĞOWSKA, JERZY J. LIPA

Instytut Ochrony Roślin – Państwowy Instytut Badawczy
Zakład Metod Biologicznych i Kwarantanny
Władysława Węgorka 20, 60-318 Poznań
E.Pagowska@ior.poznan.pl

I. WSTĘP

Dwie międzynarodowe konwencje zobowiązują rządy krajów – sygnatariuszy do: (1) zapobiegania zawlekanii lub przenikaniu oraz (2) zwalczania i likwidacji ognisk gatunków, które stanowią zagrożenie dla środowiska, gospodarki i zdrowia ludzi. Międzynarodowa Konwencja Ochrony Roślin (IPPC) obowiązująca od 1951, a zrewidowana w 1997 roku dotyczy agrofagów – organizmów szkodliwych dla roślin uprawnych i lasów. Natomiast obowiązująca od 1992 roku Międzynarodowa Konwencja Różnorodności Biologicznej (CBD) dotyczy gatunków roślin i zwierząt, które zagrażają istniejącemu poziomowi różnorodności biologicznej, co skutkuje pogorszeniem komfortu życia społeczeństwa (Lipa 2004; Pağowska 2007; Shine 2007).

Obydwie konwencje wyróżniają następujące kategorie gatunków – organizmów szkodliwych:

gatunek obcy – to gatunek, podgatunek lub niższy takson przeniesiony poza zasięg, w którym występuje (lub występował w przeszłości) w sposób naturalny, włącznie z częściami, gametami, nasionami, jajami lub propagułami tego gatunku, dzięki którym może on przeżywać i rozmnażać się;

inwazyjny gatunek obcy – to gatunek, którego introdukcja i/lub rozprzestrzenianie się zagraża różnorodności biologicznej;

agrofag kwarantanny – to agrofag o potencjalnym znaczeniu gospodarczym dla zagrożonego obszaru, jeszcze tam nie występujący lub obecny lecz nie rozprzestrzeniony szeroko i urzędowo zwalczany;

introdukcja – spowodowane przy bezpośrednim lub pośrednim udziale człowieka, celowe lub przypadkowe przemieszczenie lub/i wprowadzenie do środowiska przyrodniczego gatunku obcego, poza zasięg w którym gatunek ten w sposób naturalny występuje lub występował w przeszłości.

II. NIEPEŁNA SKUTECZNOŚĆ OBOWIĄZUJĄCYCH KONWENCJI I PRZEPISÓW KWARANTANNOWYCH

Dziesięciolecia poprzednie – ale zwłaszcza lata ostatnie – dobitnie wskazują na niewystarczającą skuteczność konwencji głównie z uwagi na rosnący w postępie geometrycznym handel towarami rolno-spożywczymi i leśnymi. Bardzo duże zagrożenia wynikają z przemieszczania się ludności oraz ruchu turystycznego i handlu transgranicznego. Inspekcja graniczna nie jest w stanie wykryć w wwożonych towarach lub bagażu organizmów kwarantannowych lub obcych, a następstwem tego jest przenikanie egzotycznych i wysoce szkodliwych agrofagów kwarantannowych lub organizmów inwazyjnych. Przykładem może być niedawne przeniknięcie do Europy zachodniej kukurydzianej stonki korzeniowej (*Diabrotica virgifera* LeConte) lub szrotówka kasztanowcowiaczka (*Cameraria ohridella* Deschka et Dimic) które powodują straty gospodarcze lub kłękowe oszpecenie kasztanowców w miastach.

III. WPROWADZENIE KODEKSÓW ZAWODOWYCH, ABY ZAPOBIEGAĆ LUB SPOWALNIAĆ PRZENIKANIE KWARANTANNOWYCH AGROFAGÓW I OBCYCH GATUNKÓW INWAZYJNYCH

Od lat narastała świadomość, że kilkusetosobowe inspekcje graniczne w poszczególnych krajach nie mogą zapewnić pełnego bezpieczeństwa przed wnikaniem obcych gatunków inwazyjnych oraz kwarantannowych, które stanowią duże zagrożenie dla rolnictwa, leśnictwa oraz przyrody. Są one bowiem nie tylko sprowadzane z importowanym towarem roślinnym, ale także są rozprzestrzeniane przez pojazdy oraz sprzęt rolniczy.

Z powyższych względów w USA, Wielkiej Brytanii, Francji i innych krajach poszczególne grupy zawodowe przystąpiły do opracowania i upowszechniania tak zwanych „Dobrowolnych Kodeksów Dobrej Praktyki Zawodowej” (Voluntary Codes of Conduct – VCC). Ich celem jest włączenie wielu tysięcy osób działających w różnych zawodach, a także w handlu detalicznym w zapobieganie i ograniczenie rozprzestrzeniania się obcych gatunków inwazyjnych i kwarantannowych (Anonymous 2007b, 2007d, 2007g). Inicjatywę taką od kilku lat popierają Europejska i Śródziemnomorska Organizacja Ochrony Roślin (EPPO) oraz Północnoamerykańska Organizacja Ochrony Roślin (NAPPO). Organizacje te na swych stronach internetowych oraz w drukowanych materiałach skutecznie upowszechniają tę inicjatywę.

IV. DOBROWOLNE KODEKSY DOBREJ PRAKTYKI DLA RÓŻNYCH GRUP ZAWODOWYCH

Dobrowolne Kodeksy Dobrej Praktyki (DKDP) opracowane przez środowiska naukowe oraz ekspertów z dziedziny ogrodnictwa i architektury krajobrazu mają na celu ograniczenie rozprzestrzeniania się obcych gatunków inwazyjnych roślin oraz agrofagów. Idea ich opracowania powstała podczas konferencji zorganizowanej w 2001 roku

przez Ogród Botaniczny w St. Louis (USA) i Królewski Ogród Botaniczny w Kew (Wielka Brytania) (Internet_1).

(A) DKDP dla właścicieli i pracowników szkółek zaleca:

- przestrzegać przed wprowadzaniem roślin inwazyjnych dla danego rejonu i zalecać zastąpienie ich roślinami alternatywnymi,
- wskazywać na konieczność przestrzegania przepisów fitosanitarnych w zakresie importu i kwarantanny roślin wraz z podkreśleniem konieczności określenia potencjalnej inwazyjności roślin przed ich wprowadzeniem i sprzedażą (analiza ryzyka, zachowanie się tych roślin w innych rejonach świata, obserwacja w szkołkach),
- stopniowo eliminować rośliny, które uznano za obce gatunki inwazyjne (Anonymous 2007f),
- używać alternatywnego materiału roślinnego już na etapie hodowlanym,
- zachęcać nabywców do kupowania roślin nieinwazyjnych.

(B) DKDP dla architektów terenów zielonych i krajobrazu zaleca:

- zwracanie bacznej uwagi na rośliny inwazyjne w danym rejonie i opracowanie katalogu odpowiednich roślin alternatywnych,
- zaniechanie rekomendowania gatunków inwazyjnych dla danego regionu,
- zachęcanie dostawców do zaopatrywania firm projektujących krajobraz, a także ogrodników w rośliny nie inwazyjne,
- włączenie zagadnienia inwazyjnych gatunków obcych roślin do lokalnych programów dotyczących projektowania krajobrazu.

(C) DKDP dla ogrodników zaleca:

- unikanie roślin inwazyjnych dla danego rejonu,
- zaopatrywanie się w rośliny przyjazne dla środowiska,
- usuwanie z ogrodu gatunków inwazyjnych zastępując je nieinwazyjnymi,
- zaprzestanie wymiany oraz kupowania od innych ogrodników roślin inwazyjnych,
- stanowcze wymagania, aby szkoły i ogrody botaniczne nie promowały, nie rozprzestrzeniały i nie sprzedawały inwazyjnych obcych gatunków roślin,
- uczestniczenie w odpowiednich szkoleniach,
- zalecanie mediom i autorom książek ogrodniczych promowania tego tematu,
- informowanie odpowiednich gremiów o obcych gatunkach roślin zaobserwowanych na danym terenie, jak również uczestniczenie w programach dotyczących postępowania z obcymi gatunkami roślin inwazyjnych.

(D) DKDP dla pracowników ogrodów botanicznych i arboretów (Anonymous 2007c).

Jest oczywiste, że DKDP adresowane do określonych grup zawodowych są niezmiernie ważnym elementem strategii eliminowania inwazyjnych gatunków obcych. Działania zmierzające do zapobiegania wprowadzaniu obcych gatunków inwazyjnych powinny polegać na opracowaniu krajowych wytycznych i standardów (Anonymous 2007a). Aby zmniejszyć zagrożenie ze strony obcych gatunków inwazyjnych należy zmienić zachowania potencjalnych nabywców roślin poprzez odpowiednie szkolenia (Internet_2).

O potrzebie i celowości wdrożenia Kodeksów w określonych grupach zawodowych, a także upowszechniania takich informacji świadczą następujące fakty dotyczące wy-

krycia kwarantannowego – a zarazem inwazyjnego – gatunku azjatyckiej kózki (*Anoplophora glabripennis* Motsch.) przez świadomych obywateli:

- w Holandii szkodnika wykrył właściciel sklepu,
- we Włoszech (Lombardia) kózkę wykryto w prywatnym ogrodzie,
- w Kanadzie szkodnika wykrył mieszkaniec Toronto.

Świadoma społeczność może skutecznie wspierać działania służb fitosanitarnych i środowiskowych. Do promowania uprawy gatunków roślin nieinwazyjnych konieczna jest współpraca specjalistów z zakresu ogrodnictwa, hodowli i ekologii. Przykładem rośliny alternatywnej dla grochodrzewu białego (*Robinia pseudoacacia* L.) z przeznaczeniem dla celów ozdobnych jest jarzab domowy (*Sorbus domestica* L.) (Anonymous 2007e).

V. PODSUMOWANIE

Wskazane byłoby, aby Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa (PIO-RiN) oraz Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska (PIOŚ) zainicjowały opracowanie i wdrożenie w Polsce Kodeksów Dobrej Praktyki dla osób związanych z produkcją materiału roślinnego lub produktami rolno-spożywczymi zagrożonymi przez agrofagi inwazyjne i kwarantannowe. Zapobiegłoby to przypadkowemu zawlekanii obcych gatunków roślin inwazyjnych, które wypierają ze środowiska rodzime gatunki i czynią nieodwracalne szkody w środowisku przyrodniczym Polski.

Wdrożenie i stosowanie Dobrowolnych Kodeksów Dobrej Praktyki będzie wspierać działania PIORiN i PIOŚ w monitorowaniu i zwalczaniu obcych gatunków inwazyjnych w Polsce. Następnym etapem powinno być opracowanie i stosowanie dobrych przepisów legislacyjnych dotyczących obcych gatunków inwazyjnych.

VI. LITERATURA

- Anonymous 2007a. Proposed mandatory labelling scheme for invasive species. 2007/162. EPPO Reporting Service No 8: 19–20.
- Anonymous 2007b. “Grow me instead” initiative in Australia 2007/062. EPPO Reporting Service No. 3, s. 13.
- Anonymous 2007c. Voluntary codes of conduct in the USA. 2007/081. EPPO Reporting Service No. 4: 13–14.
- Anonymous 2007d. Horticultural codes of practice in the United Kingdom. 2007/082. EPPO Reporting Service No. 4: 14–15.
- Anonymous 2007e. Participation of the nursery industry in controlling invasive alien plants: a booklet of substitute plants for southern France. 2007/083. EPPO Reporting Service No. 4: 15–16.
- Anonymous 2007f. Participation of the nursery industry in controlling invasive alien plants in France: a charter with retailers. 2007/084. EPPO Reporting Service No. 4, s. 16.
- Anonymous 2007g. Preventing introductions of invasive plants for horticultural purposes through voluntary initiatives in the USA. 2007/161. EPPO Reporting Service No. 8: 17–19.
- Internet_1. Codes of Conduct – Washington. Invasive Species Coalition.
<http://www.invasivespeciescoalition.org/GardenPlants/COC>.
- Internet_2. Linking Ecology & Horticulture to Prevent Plant Invasions. Invasive Plants Species Workshop.

- <http://www.centerforplantconservation.org/invasives/findingsN.html>.
- Lipa J.J. 2004. Niekwarantannowe agrofagi podlegające przepisom – nowa kategoria szkodników roślin uznana przez Międzynarodową Konwencję Ochrony Roślin (IPPC) i Regionalne Organizacje. *Prog. Plant Protection/Post. Ochr. Roślin* 44: 191–196.
- Pağowska E. 2007. Obce gatunki inwazyjne zagrożeniem dla rodzimych upraw. *Ochrona Roślin* nr 12: 29–30.
- Shine C. 2007. Invasive species in an international context: IPPC, CBD, European Strategy on Invasive Alien Species and other legal instruments. *OEPP/EPPO Bull.* 3: 103–113.

ELŻBIETA PAĞOWSKA, JERZY J. LIPA

VOLUNTARY CODES OF CONDUCT AS MEANS LIMITING
THE SPREAD OF INVASIVE ALIEN SPECIES AND QUARANTINE PESTS

SUMMARY

The Voluntary Codes of Conduct (VCC) were developed by professional gardeners, landscapers, architects and other experts in hope of curbing the use and distribution of invasive plant species. They are the result of a workshop held at the Missouri Botanical Garden in St. Louis in the winter of 2001. In developing the VCC, it was recognised that emphasis should be placed on education but that future government regulations might be needed if such educational efforts proved insufficient. In the long term, it is expected that this co-operative working process will lead to the reduction in the number of species escaping from gardens and landscaped areas into the wilderness. The Voluntary Codes of Conduct addressed to nurserymen, landscape architects, gardening public, botanical gardens and arboreta make use of all available tools including best management practices, and appropriate regulation. Codes of Conduct for specific communities of interest are an essential first step in that; they encourage voluntary initiative, foster information exchange, and minimise the expense of regulations.

Key words: Invasive Alien Species, Voluntary Codes of Conduct